

UNIVERSITATEA BABEȘ-BOLYAI DIN CLUJ-NAPOCA
FACULTATEA DE DREPT

UZUFRACTUL –
MODALITATE DE EXPRIMARE
A DREPTURILOR SUCCESORALE ALE
SOȚULUI SUPRAVIEȚUITOR

Teză de doctorat – Cuprins, cuvinte-cheie și rezumat

Coordonator:
Prof. Univ. Dr. Mircea Dan BOB

Student-doctorand: Alina-Emilia CIORTEA

Cluj-Napoca
2020

CUPRINS

CUPRINS.....	II
INTRODUCERE	1
TITLUL I. PERSPECTIVĂ ISTORICĂ.....	5
Capitolul 1. Situația soțului supraviețuitor în dreptul roman	5
<i>Secțiunea 1. Vechiul drept roman.....</i>	<i>6</i>
<i>Secțiunea 2. Dreptul pretorian</i>	<i>12</i>
<i>Secțiunea 3. Dreptul imperial. Legislația lui Iustinian</i>	<i>19</i>
<i>Secțiunea 4. Concluzii de etapă.....</i>	<i>27</i>
Capitolul 2. Reglementarea drepturilor de moștenire ale soțului supraviețuitor în vechiul drept francez	28
<i>Secțiunea 1. Dreptul cutumiar</i>	<i>29</i>
§1. Generalități.....	30
§2. Moștenirea legală – reguli generale	31
§3. Situația soțului supraviețuitor din perspectivă succesorală.....	34
§4. Regimul matrimonial al comunității	35
§5. <i>Douaire-ul</i> – un drept de uzufruct în vechiul drept francez cutumiar?.....	37
§6. Concluzii de etapă	42
<i>Secțiunea 2. Dreptul scris</i>	<i>42</i>
§1. Context istoric	43
§2. Moștenirea legală – reguli generale	44
§3. Situația soțului supraviețuitor din perspectivă succesorală.....	47
§4. Diverse (alte) avantaje patrimoniale acordate soțului supraviețuitor.....	49
§5. Regimul dotal	52
§6. Concluzii de etapă	54
Capitolul 3. Drepturile succesoriale ale soțului supraviețuitor în Țara Românească și Moldova în secolele XVIII-XIX.....	55
<i>Secțiunea 1. Pravilniceasca Condică</i>	<i>55</i>
§1. Generalități.....	55
§2. Moștenirea legală – reguli generale și situația soțului supraviețuitor	56
§3. Regimul matrimonial.....	58
§4. Concluzii de etapă	61
<i>Secțiunea 2. Legiuirea Caragea</i>	<i>61</i>
§1. Generalități.....	61
§2. Moștenirea legală – reguli generale și situația soțului supraviețuitor	62
§3. Regimul matrimonial.....	64
§4. Concluzii de etapă	66
<i>Secțiunea 3. Manualul de legi al lui Andronache Donici.....</i>	<i>67</i>
§1. Generalități.....	67
§2. Moștenirea legală – reguli generale și situația soțului supraviețuitor	67
§3. Regimul matrimonial.....	69
§4. Concluzii de etapă	70

<i>Secțiunea 4. Codul Calimach</i>	70
§1. Generalități.....	70
§2. Moștenirea legală – reguli generale și situația soțului supraviețuitor	71
§3. Regimul matrimonial.....	74
§4. Concluzii de etapă	77
TITLUL II. UZUFRUCTUL ȘI IMPLICAȚIILE SALE PRACTICE	79
Capitolul 1. Un scurt istoric al dreptului de uzufruct	79
Capitolul 2. Sociologia și utilitatea practică a dreptului de uzufruct	80
Capitolul 3. Definiția uzufructului	81
Capitolul 4. Uzufructul – un drept temporar sau viager?	84
Capitolul 5. Aplicații practice ale caracterului temporar al uzufructului - Posibilitatea constituirii uzufructului succesiv sau conjunct în favoarea mai multor persoane	87
Capitolul 6. Natura dreptului de uzufruct	110
Capitolul 7. Universalitatea de drept – obiect al uzufructului	116
Capitolul 8. Constituirea dreptului de uzufruct de către proprietar în propriul patrimoniu – realitate iluzorie	118
Capitolul 9. Stingerea dreptului de uzufruct	123
<i>Secțiunea 1. Abuzul de folosință a bunului</i>	124
<i>Secțiunea 2. Neuzul dreptului de uzufruct</i>	128
<i>Secțiunea 3. Consecințele stingerii dreptului de uzufruct</i>	130
Capitolul 10. Uzufructul – o instituție juridică atractivă? Posibile instrumente de remediere a inconvenientelor semnalate. Concluzii de etapă	135
TITLUL III. MODERNITATEA	143
Capitol 1. Introducere. Motivație. Plan de organizare	143
Capitolul 2. Soțul supraviețuitor în lumina Codului civil de la 1864	145
<i>Secțiunea 1. Codul Civil de la 1864 – prezentare generală</i>	146
<i>Secțiunea 2. Dreptul de moștenire al soțului supraviețuitor</i>	149
<i>Secțiunea 3. Succesiunea văduvei sărace</i>	166
§1. Ce înțelegem prin „văduvă săracă”?	167
§2. Natura juridică a dreptului văduvei sărace	170
§3. Văduva săracă – o moștenitoare rezervată?	179
§4. Un paradox legislativ – a cincea pătrime a văduvei sărace	184
§5. Confluența dreptului văduvei sărace cu prevederile articolului 338, respectiv ale articolului 1279 din Codul civil de la 1864	186
<i>Secțiunea 4. Regimul matrimonial - posibil adjuvant al drepturilor succesoriale ale soțului supraviețuitor</i>	194
§1. Scurtă introducere în dreptul regimurilor matrimoniale.....	195
§2. Regimul matrimonial legal al separației de bunuri	198
§3. Regimul dotal	205
<i>Secțiunea 5. Concluzii de etapă</i>	214
Capitolul 3. Situația soțului supraviețuitor după 1864	216
<i>Secțiunea 1. Scurte considerații cu privire la modificările legislative cu impact succesoral între anii 1864-1944</i>	217

<i>Secțiunea 2. Dreptul de moștenire al soțului supraviețuitor începând cu anul 1944 și până la adoptarea Codului civil din 2011</i>	219
§1. Cauzele sociale și economice care au condus la ameliorarea condiției succesoriale a soțului supraviețuitor.....	219
§2. Dreptul de moștenire al soțului supraviețuitor în concurs cu fiecare clasă de moștenitori.....	223
<i>Secțiunea 3. Drepturile succesoriale speciale ale soțului supraviețuitor prevăzute de Decretul-lege nr. 319/1944</i>	228
§1. Dreptul de abitație asupra casei în care locuia cu defunctul.....	228
§2. Dreptul la moștenire asupra mobilelor și a obiectelor aparținând gospodăriei casnice și asupra darurilor de nuntă.....	234
<i>Secțiunea 4. Regimul matrimonial în lumina modificărilor din secolul al XX-lea</i>	238
§1. Evoluția reglementărilor în materia regimurilor matrimoniale după adoptarea Codului civil de la 1864.....	238
§2. Regimul matrimonial al comunității de bunuri.....	241
<i>Secțiunea 5. Impactul Codului civil din 2011 asupra drepturilor succesoriale ale soțului supraviețuitor</i>	248
§1. Codul civil din 2011 – prezentare generală.....	249
§2. Dreptul de moștenire al soțului supraviețuitor.....	251
<i>Secțiunea 6. Drepturile succesoriale speciale ale soțului supraviețuitor în lumina Codului civil din 2011</i>	253
§1. Dreptul de abitație al soțului supraviețuitor.....	253
§2. Dreptul la moștenire asupra mobilelor și a obiectelor de uz casnic.....	261
<i>Secțiunea 7. Regimurile matrimoniale consacrate de Codul civil actual</i>	262
§1. Regimul comunității legale și convenționale.....	263
§2. Regimul separației de bunuri.....	267
<i>Secțiunea 8. Aspecte interesante din perspectiva dreptului comparat</i>	270
§1. Dreptul succesoral al soțului supraviețuitor în alte sisteme de drept.....	270
§2. Regimurile matrimoniale din diverse jurisdicții.....	277
<i>Secțiunea 9. Concluzii de etapă</i>	282

TITLUL IV. UZUFRACTUL – O SOLUȚIE VIABILĂ DE ADAPTARE A BENEFICIILOR SUCCESORALE ALE SOȚULUI SUPRAVIEȚUITOR LA STRUCTURA ȘI FIZIOLOGIA SOCIETĂȚII ROMÂNEȘTI CONTEMPORANE	286
CONCLUZII	312
BIBLIOGRAFIE	331
Cărți, tratate, monografii	331
Articole și studii	337
LISTĂ DE ABREVIERI	342

CUVINTE-CHEIE

Drept succesoral, soț supraviețuitor, drept de uzufruct, drept roman, vechiul drept roman, dreptul clasic, dreptul imperial, vechiul drept francez scris, vechiul drept francez cutumiar, *douaire*, punte de legătură, regim matrimonial, regimul dotal, regimul comunității mobilelor și achizițiilor, regimul separației, Cod civil francez de la 1804, Cod civil a lui Cuza, familie, societate, sociologie, drept comparat.

REZUMAT

Ecoul declanșat de moartea unei persoane se resimte puternic, atât în intensitatea și profunzimea sentimentelor trăite de familie și de cei apropiați defunctului, cât și în complexitatea angrenajelor juridice care se declanșează. Departe de a funcționa într-un vid, corpul normelor juridice care dictează soarta patrimoniului lui *de cuius* interacționează cu un ansamblu de particule a căror apartenență pluridisciplinară transformă dreptul succesoral într-un surprinzător obiect de studiu. Din tot acest domeniu, am studiat atent intersecția dintre dreptul real de uzufruct și drepturile succesoriale ale soțului supraviețuitor, în lumina elementelor eterogene care influențează materia moștenirii legale.

Proiectat ca un vector juridic prin intermediul căruia drepturile succesoriale ale soțului supraviețuitor au potențialul de a primi o nouă valență în spațiul juridic românesc, ne-am adresat întrebarea dacă uzufructul este suficient de atractiv pentru publicul țintă: succesibilii din familia de sânge și partenerul de viață al defunctului? Formularea unei concluzii asupra oportunității introducerii în materia moștenirii legale a dreptului de uzufruct în beneficiul soțului supraviețuitor a reprezentat obiectivul final al cercetării noastre.

În prima parte a tezei (Titlul I – Perspectivă istorică), am efectuat o analiză a reglementărilor drepturilor soțului supraviețuitor aplicabile în dreptul roman, în vechiul drept francez, respectiv în vechiul drept românesc din Țara Românească și Moldova, între secolele al XVIII-lea și al XIX-lea. Totodată, am determinat, în raport de fiecare legislație, care au fost condițiile sociologice care au impus o anumită reglementare și în ce măsură dispozițiile legale au corespuns cu nevoile societății din acea perioadă.

În **vechiul drept roman**, soția supraviețuitoare culegea o cotă de moștenire în proprietate egală cu cea a descendenților de același grad cu care venea împreună la moștenire. Din analiza pe care am efectuat-o am semnalat incidența unei „alchimii” juridice a naturii dreptului succesoral în plină proprietate a femeii cu rezultatul transformării lui într-un drept de

uzufruct. Pentru cazul predecesului soției, partenerul rămas în viață era privat de orice drept succesoral din moștenirea defunctei. Soțul supraviețuitor obținea totuși un avantaj patrimonial considerabil, întrucât deținea proprietatea bunurilor care au format obiectul dotei la momentul încheierii căsătoriei.

În **dreptul clasic** soția căsătorită *sine manu* păstra drepturile successorale în familia de origine, neavând vocație la moștenirea soțului său. În egală măsură, soțul supraviețuitor nu este chemat la succesiunea femeii, fiind situat în afara grupului rudelor sale civile. Între secolul I a.Chr. și secolul I p.Chr. iau naștere noi reguli în materia devoluțiunii legale, cunoscute sub numele de *bonorum possessio*. În temeiul acestor dispoziții, expectativa concretă a soțului supraviețuitor de a veni la moștenire ca succesori legal era redusă, deoarece acesta era chemat în grad ultim și excepțional, în lipsă de cogați până la gradul al 6-lea sau al 7-lea. În cazul puțin probabil în care soția supraviețuitoare era chemată la moștenirea pretoriană, ea dobânda un veritabil drept de proprietate. Prin urmare, perioada dreptului clasic a (re)întregit dreptul de proprietate dobândit de soțul supraviețuitor (femeie sau bărbat) din moștenirea *ab intestato* a partenerului conjugal.

Dreptul imperial a poziționat soțul supraviețuitor la finele devoluțiunii legale. În urma reformelor inițiate de Iustinian (Novela 53 și 117), soțul supraviețuitor beneficia de un drept de moștenire a cărui natură și întindere erau condiționate de prezența unui dezechilibru financiar între parteneri, respectiv de numărul și calitatea descendenților chemați la succesiune. Așadar, în perioada dreptului postclasic, soțul supraviețuitor avea vocație la o cotă parte în plină proprietate sau în uzufruct

La finalul cercetării dreptului roman, am remarcat că situația soției supraviețuitoare din dreptul postclasic era mai avantajoasă, atât față de drepturile sale din perioada clasică, cât și față de drepturile soțului din epoca imperială, însă aceasta nu beneficia de o poziție atât de avantajoasă ca în vechiul drept roman.

În antiteză cu unitaritatea dreptului roman, **vechiul drept francez** era caracterizat prin diversitatea reglementărilor aplicabile devoluțiunii *ab intestato*. Din această pluralitate pot fi distinse două curente legislative diferite: dreptul cutumiar și dreptul scris.

În majoritatea cutumelor, începând cu Evul mediu și până în secolul al XVI-lea, în lipsa rudelor prin cogațiune, succesiunea era culeasă de senior și nu de soțul supraviețuitor, acesta din urmă fiind considerat un alogen în familia de sânge. Excluderea soțului supraviețuitor de la moștenire, respectiv plasarea acestuia la finele devoluțiunii legale era temperată atât de regulile care guvernau încetarea regimului matrimonial al comunității, cât și de prezența unui *gain de survie* specific văduvei: *douaire*. Mecanismele juridice care au suplinit lacuna drepturilor

succesorale au asigurat soției supraviețuitoare un drept de uzufruct din averea defunctului său soț, menținând în același timp nucleul proprietății în familia de sânge.

În vechiul drept francez scris caracteristic Evului Mediu soțul supraviețuitor nu figura în niciuna dintre clasele de moștenitori, acesta nefiind considerat rudă cu defunctul. Cu toate acestea, alături de instituția pretoriană *bonorum possessio unde vir et uxor*, vechiul drept francez scris a păstrat și pătrimea soțului sărac din dreptul imperial, căreia i-a acordat caracter de reciprocitate. Sub rezerva constituirii zestrei, avantajele văduvei erau completate de suplimentul la dotă (*augment de dot*) care, precum *douaire-ul* cutumiar, se întindea asupra bunurilor soțului. *Contre-augment de dot* era un drept corelativ suplimentului la dotă și conferea bărbatului dreptul de a reține toate sau o parte din bunurile dotale în cazul predecesului soției. Aceste avantaje patrimoniale erau acordate în plină proprietate sau în uzufruct, în funcție de existența sau absența descendenților născuți din căsătorie. Regulile care guvernau încetarea regimului matrimonial de separație confereau, de asemenea, un ajutor patrimonial soților, însă acesta era departe de a fi îndestulător.

Așadar, la o privire concludivă asupra vechiului drept francez, situația soțului supraviețuitor din dreptul cutumiar era mai avantajoasă prin comparație cu cea din provinciile de drept scris.

Pravilnicească Condică, aplicabilă în Muntenia între anii 1780-1818, a dat preferință rudelor de sânge în ceea ce privește imobilele, optând pentru atribuirea mobilelor soțului supraviețuitor. Fără a ține cont dacă soțul supraviețuitor era femeie sau bărbat și fără a efectua o analiză a averii sale, natura și emolumentul dreptului succesoral depindeau de existența sau inexistența descendenților rezultați din cuplu. Alături de drepturile succesoriale, soțul supraviețuitor obținea și alte avantaje patrimoniale din încetarea regimului matrimonial dotal, singurul regim consacrat de vechiul drept românesc scris.

Intrată în vigoare la 1 septembrie 1818, **Legiuirea Caragea** stabilea un drept reciproc de moștenire independent de situația patrimonială a soțului supraviețuitor. Natura și întinderea drepturilor de moștenire au variat în funcție de existența descendenților sau a altor rude ale defunctului, respectiv de durata căsătoriei sau de vârsta descendenților și de momentul la care aceștia decedau raportat la deschiderea moștenirii părintelui lor. Asemenea Codului lui Ipsilanti, femeia era protejată inclusiv de modul de funcționare și încetare al regimului dotal. În mod similar, în caz de predeces al soției, succesorii bărbatului primeau cel puțin nuda proprietate a darurilor dinaintea nunții (contra-zestrea).

În Moldova, între anii 1814-1817, **Manualul de legi al lui Andronache Donici** stabilea o vocație succesorală în plină proprietate sau în uzufruct în funcție de partenerul care precedea,

de rudele cu care soțul supraviețuitor venea în concurs la moștenire, precum și de menținerea stării de văduvie. Totodată, cuantumul și natura dreptului puteau fi influențate inclusiv de starea patrimonială a soțului supraviețuitor, în special a văduvei, respectiv de data decesului unicului descendent al defunctului. Spre deosebire de Codul lui Ipsilanti, aceste dispoziții nu condiționau nașterea drepturilor succesoriale de existența descendenților, însă cuantumul lor depindea de numărul acestora. Beneficiile culese de pe tărâmul regimului dotal nu sufereau modificări semnificative față de legislațiile din Țara Românească, fiind relativ constante în vechiul drept românesc scris.

În lumina dispozițiilor **Codului Calimach**, soțul supraviețuitor beneficia, de regulă, de drepturi succesoriale în uzufruct care variau în funcție de categoria sau numărul moștenitorilor cu care acesta venea în concurs. De asemenea, încheierea unei căsătorii subsecvente, proximitatea decesului descendenților de deschiderea succesiunii părintelui lor, constituirea dotei sau oferirea contra-zestrei, precum și situația patrimonială a soțului supraviețuitor erau elemente care contribuiau la determinarea naturii și a cuantumului drepturilor succesoriale. Dota, contra-zestrea, ipovolonul și theoritrele erau mecanisme legale care, la origine, au aparținut de domeniul extins al dreptului familiei, însă în cazul încetării căsătoriei prin decesul unuia dintre soți, produceau efecte pe tărâmul dreptului succesoral.

Partea a doua a tezei (Titlul II – Uzufructul și implicațiile sale practice), s-a axat pe o cercetare aprofundată a dreptului de uzufruct. Studiul a pornit de la originea dreptului, a continuat cu o prezentare a confluenței uzufructului cu sociologia, respectiv a expus definiția noțiunii juridice a uzufructului, condițiile de valabilitate, modul de exercitare a prerogativelor titularilor, caracterul temporar al acestui drept și, nu în ultimul rând, cazurile de stingere ale uzufructului.

Dreptul de uzufruct a fost definit ca acel drept real principal temporar care conferă uzufructuarului dreptul de a se folosi de un bun al altei persoane și de a-i culege fructele asemenea unui proprietar, cu îndatorirea de a-i conserva substanța.

Ne-am întrebat care dintre instituțiile juridice prezintă cele mai multe avantaje pentru succesori: uzufructul succesiv sau coproprietatea/devălmășia. Am ajuns la concluzia că nu poate fi oferită o soluție universală, deoarece obiectivele părților cu privire la folosința bunului constituie borne de referință esențiale pentru alegerea uzufructului în detrimentul coproprietății/devălmășiei sau invers. Astfel, dacă titularii dreptului de folosință urmăresc dobândirea folosinței asupra întregului bun, ca stare de fapt, fie la momentul constituirii dreptului de uzufruct inițial, fie ulterior ca urmare a împlinirii termenului suspensiv reprezentat de decesul primului uzufructuar, atunci soluția optimă pentru aceștia o reprezintă uzufructul

succesiv. În schimb, dacă părțile urmăresc exercitarea în paralel a prerogativelor specifice dreptului de proprietate, acceptând divizarea dreptului în cote părți ideale, cu toate avantajele și inconvenientele aferente, atunci acestea se vor orienta către instituția coproprietății.

Indiferent de titularul său, uzufructul este un drept esențialmente temporar care poate lua forma unui uzufruct succesiv sau conjunct. Opțiunea pentru exercitarea unui uzufruct conjunct în devălmășie aduce cu sine avantajul de a administra bunul de către fiecare titular în mod individual, fără a datora despăgubiri uzufructuarului conjunct pentru lipsa de folosință. Or, exercitarea exclusivă de către una dintre părți a uzufructului conjunct deținut în indiviziune poate fundamenta o acțiune în răspundere civilă delictuală pentru acoperirea prejudiciului cauzat prin folosința unilaterală. Mediul cel mai prielnic de exercitare al uzufructului conjunct în devălmășie în reprezintă situațiile în care există o relație afectivă apropiată între persoanele implicate. Pentru ipoteza în care doi soți exercită un uzufruct conjunct în devălmășie asupra unui bun, am susținut că, deși nu este indispensabilă în vederea asigurării exercițiului uzufructului de către soțul supraviețuitor în exclusivitate, clauza de reversiune („*clause de réversion d'usufruit*”) devine extrem de utilă pentru a conferi folosința gratuită a bunului în profitul titularului de rang subsecvent.

În continuare, am demonstrat că nașterea dreptului de uzufruct pe cale indirectă (*per deductionem*) nu este o operațiune posibilă raportat la natură juridică a dreptului, arătând în același timp care ar putea fi modalitățile concrete prin care înstrăinătorul, proprietar deplin, și-ar putea îndeplini dorința de a păstra uzufructul în patrimoniul său, fără a fi condiționat de exprimarea unui nou consimțământ al celeilalte părți din cadrul raportului juridic.

Studiind modul de operare al cauzelor de stingere a dreptului de uzufruct, am constatat că eventualele abuzuri din partea uzufructuarului pot fi corijate, acesta din urmă conștientizând posibilitatea stingerii dreptului ca urmare a exercitării abuzive a prerogativelor de care dispune.

Din perspectiva dinamicii uzufructului, am reținut că menținerea drepturilor reale accesorii deținute de terți asupra dreptului de uzufruct și în cazul stingerii premature a dreptului de uzufruct garantează siguranța circuitului civil, protejând adecvat interesele terților

Cu titlu de noutate, am prezentat o soluție proprie care are potențialul de a corija într-o manieră mai eficientă inconvenientele semnalate de doctrină, urmărind alinierea normelor juridice la nevoile societății contemporane. În acest sens, pentru o exploatare sustenabilă a bunului care formează obiectul dreptului de uzufruct, am propus formarea unor **punți de legătură** între cele două sfere autonome de drepturi și obligații, existente în patrimoniul fiecărui titular. Prin punte de legătură am înțeles totalitatea interacțiunilor dintre cei doi protagoniști,

compusă din drepturi și obligații, a căror sursă este legea sau contractul, supuse controlului judecătoresc și forței coercitive a statului, pe toată durata existenței dezmembrământului.

Din perspectiva noastră, nu este necesar ca punțile de legătură să aibă la bază o intervenție legislativă masivă, întrucât apropierea intereselor uzufructuarului și ale nudului proprietar se poate realiza și prin simplele mecanisme de conviețuire socială.

În lipsa unei intervenții legislative de consacrare a unei colaborări permanente dintre titulari, am remarcat că existența unor relații familiale și afective între uzufructuar și nudul proprietar are aptitudinea de a înlătura sau cel puțin de a diminua potențialul antagonism dintre aceștia. În același timp, modul de reglementare a sarcinii de a efectua reparațiile mari, respectiv de a obține restituirea sumelor avansate pentru executarea acestora, precum și interesele economice ale persoanelor implicate ne conduc la concluzia poziționării dreptului de uzufruct în categoria drepturilor reale fezabile, diminuând, la o analiză mai atentă, inconveniente semnificate de literatura de specialitate. Totodată, posibilitatea de stingere a uzufructului ca urmare a conduitei ilegale a uzufructuarului formează bazele unor măsuri de supraveghere și control necesare unei bune funcționări a dreptului real de uzufruct.

În concluzie, uzufructul reprezintă o instituție juridică atractivă, având poate un public țintă mai restrâns decât alte drepturi reale. Găsindu-și un teren mai fertil de aplicare în cadrul actelor juridice gratuite, nu este exclus ca acesta să se regăsească și în domeniul moștenirii legale.

În **titlul al treilea al tezei (Titlul III - Modernitatea)** ne-am concentrat atenția asupra reformelor din dreptul privat românesc elaborate începând cu secolul al XIX-lea și care au prezentat o influență directă asupra avantajelor patrimoniale obținute de soțul supraviețuitor ca urmare a deschiderii moștenirii partenerului său. Cercetarea nu a vizat exclusiv materia succesorală, întrucât beneficiile soțului supraviețuitor sunt culese atât de pe tărâmul dreptului succesoral, cât și din sfera dreptului regimurilor matrimoniale.

Anul 1864 a marcat o ruptură în privința continuității tradiției autohtone de a acorda soțului supraviețuitor drepturile concrete la moștenire. Importul francez a inspirat o reconfigurare a partenerului rămas în viață, astfel încât Codul civil a lui Cuza i-a conferit acestuia o vocație succesorală de gradul al treisprezecelea. Prevestit ca o realitate tangibilă, dreptul de moștenire al soțului supraviețuitor în plină proprietate era iluzoriu.

Fără a nega posibilitatea incidenței unor situații izolate în care soțul supraviețuitor îndeplinea toate condițiile generale pentru a moșteni, am demonstrat că natura juridică a dreptului cules din succesiunea defunctului nu prezintă prerogativele unui drept în plină proprietate. Formalitățile legale pe care soțul supraviețuitor era dator să le săvârșească, precum

și atributele de care acesta dispunea pe perioada celor treizeci de ani de la data punerii în posesie, ne-au îndreptățit să tratăm dreptul său de moștenire ca unul în uzufruct.

În ceea ce privește dreptul de moștenire al văduvei sărace, am analizat care erau consecințele încadrării dreptului văduvei sărace în categoria drepturilor de moștenire, respectiv ce instrumente juridice avea aceasta la îndemână pentru protecția dreptului său în cazul concursului cu moștenitori testamentari.

Decesul unuia dintre soți declanșează o interferare obligatorie a regulilor succesoriale cu cele care guvernează regimul matrimonial aplicabil căsătoriei. Transpunerea din Codul civil a lui Napoleon a drepturilor *ab intestato* ale soțului supraviețuitor nu a venit acompaniată de regulile regimului matrimonial legal francez al comunității mobilelor și achizițiilor. Adoptând separația de bunuri sau de patrimonii, Codul civil român de la 1864 a privat și mai mult soțul supraviețuitor de orice beneficiu economic care ar putea rezulta din încetarea comunității de interese construită pe durata căsătoriei.

Refractar la majoritatea dispozițiilor vechiul nostru drept nescris și scris, ignorant față de unitatea necesară a normelor de drept privat cuprinse într-un cod civil și fidel modelului francez, legiuitorul român de la 1864 a realizat o involuție în materia drepturilor de moștenire legală ale soțului supraviețuitor.

După aproximativ opt decenii de la intrarea în vigoare a Codului civil a lui Cuza, legiuitorul român a reacționat la criticile aduse dispozițiilor acestui act normativ, intervenind activ în speranța remedierii neajunsurilor referitoare la drepturile soțului supraviețuitor culese din moștenirea legală. În acest sens, o reformă succesorală remarcabilă a avut o loc în anul 1944.

Datorită ecoului pozitiv al reglementării din 1944, Codul civil actual a menținut în structura sa o continuitate, în termeni aproape identici, a drepturilor de moștenire legală ale soțului supraviețuitor.

Din anul 1944 și până în prezent, soțul supraviețuitor are vocație la o cotă parte în plină proprietate din patrimoniul succesoral, fiind chemat la moștenirea *ab intestato* în concurs cu orice clasă de succesori legali. Totodată, întinderea și natura drepturilor sale succesoriale nu sunt influențate de variabile precum vârsta concretă a soțului supraviețuitor sau durata căsătoriei cu defunctul. Singura oscilație se înregistrează în raport de creșterea numărului clasei de moștenitori legali care este invers proporțională cu întinderea drepturilor în plină proprietate ale parterului rămas în viață.

Dorința de a fortifica cât mai solid poziția soțului supraviețuitor l-a determinat pe legiuitor să-i acorde acestuia unele drepturi de moștenire speciale: dreptul de abitație asupra

casei în care locuia cu defunctul, respectiv dreptul asupra mobilelor și obiectelor aparținând gospodăriei.

Din a doua jumătate a secolului al XX-lea, amprenta uzufructului asupra drepturilor succesoriale ale soțului supraviețuitor a fost extrem de scăzută. Ameliorarea poziției patrimoniale a partenerului rămas în viață s-a realizat preponderent prin acordarea unei vocații în plină proprietate, chiar și în concurs cu descendenții, evitându-se utilizarea uzufructului în cadrul moștenirii legale. Singura apropiere de noțiunea de uzufruct s-a menținut în aria de incidență a dreptului de abitației al soțului supraviețuitor. Spre deosebire de dreptul românesc, țări precum Franța sau Belgia au menținut actual, în sistemele lor de drept, uzufructul partenerului de viață, condiționându-i întinderea de diverși factori a căror circumstanțiere s-a realizat individual de către fiecare stat.

Egalitatea indivizilor implementată de regimul politic instaurat în martie 1945 a însemnat inclusiv înlăturarea tuturor normelor care permiteau familiilor să adapteze regulile care guvernau raporturile patrimoniale după propriile nevoi. Astfel, Codul familiei din 1954 a reglementat un unic regim matrimonial – cel al comunității legale de bunuri. Începând cu anul 2011, criticile vehemente formulate în lumina Codului familiei au declanșat o așteptată revitalizare a principiului libertății alegerii regimului matrimonial, legiuitorul trasând totuși anumite limite imperative în spiritul sistemelor juridice care i-au stat drept model.

La o privire concludivă a transformărilor incidente în domeniul studiat între a doua jumătate a secolului al XIX-lea și primul deceniu din secolul al XXI-lea, soțul supraviețuitor a câștigat tot mai multe beneficii în detrimentul rudelor de sânge. Independent de tărâmul pe care și-a fundamentat dreptul, partenerul rămas în viață a fructificat comunitatea de viață formată ca urmare a încheierii căsătoriei. De-a lungul timpului, reformele legislative au urmărit alinierea normelor juridice la schimbările inevitabile în organizarea și funcționarea familiei.

În ultimul titlul al tezei (Titlul IV – Uzufructul – o soluție viabilă de adaptare a beneficiilor succesoriale ale soțului supraviețuitor la structura și fiziologia societății românești contemporane), am studiat tendințele sociologice din ultimele decenii și am urmărit să arătăm cum ar trebui să răspundă legiuitorul acestor noi provocări.

Dependența incontestabilă a normelor juridice de elementele fundamentale ale universului (timpul și spațiul) ne-a determinat să expunem o nouă viziune asupra drepturilor soțului supraviețuitor care, în concepția noastră, rezzonează mai armonios cu nevoile sociale moderne și autohtone decât cea prescrisă de dreptul pozitiv.

Datele statistice ne-au oferit informații esențiale despre transformările care operează la nivelul elementelor componente ale familiei contemporane, de la formarea ei și până la finalul

vieții. Numărul relativ restrâns de situații particulare în care se înregistrează, la data încheierii căsătoriei, o diferență mai mare de 25 de ani între soți, precum și ponderea scăzută de familii recompuse ilustrează că, cel mai frecvent, soțul supraviețuitor vine la moștenirea defunctului în concurs cu descendenți comuni. De asemenea, durata medie a vieții coroborată cu vârsta medie a mamei la prima naștere ne indică faptul că moștenitorii din prima clasă vor avea aproximativ o jumătate de secol de existență la momentul chemării lor la succesiunea ascendentului. Nivelul ridicat de încadrare în muncă al tinerilor, scăderea ratei șomajului în ultimii ani, precum și raportul dintre pensia medie lunară și cheltuielile bănești de consum pentru pensionari sunt elemente care ne conduc la concluzia că descendenții capătă independență financiară și conferă, la rândul lor, sprijin patrimonial părinților ajunși la bătrânețe. Astfel, transmiterea imediată a proprietăți depline rezultate din deschiderea primei moșteniri a ascendentului nu are caracter urgent, întrucât moștenitorii se autogestionează eficient din perspectivă economică. Așadar, constituirea unui drept de uzufruct viager în beneficul soțului supraviețuitor, cu consecința temporizării întregirii proprietății asupra bunurilor succesoriale ulterior decesului uzufructuarului vine cu un dublu avantaj: menținerea stilului de viață al partenerului, pe de-o parte, respectiv augmentarea cotei de moștenire a descendenților, pe de altă parte.

Pentru a clădi concluzia oportunității adoptării dreptului de uzufruct în privința soțului supraviețuitor, am explorat unele situații punctuale care pot da naștere la anumite particularități juridice și a căror efecte ar avea aptitudinea de a descuraja legiuitorul în demararea reformei succesoriale.

Pentru început am arătat că vocația în uzufruct a soțului supraviețuitor nu va împieta asupra dreptului defunctului de a dispune de bunurile sale prin liberalități, întrucât uzufructul creionat de noi ar viza numai bunurile cu privire la care *de cuius* nu a dispus prin acte *inter vivos* sau *mortis causa*.

Referitor la componența masei succesoriale, în cazul în care sunt incluse bunuri fungibile (de pildă, sume de bani), cea mai adecvată abordare este de a acorda o cotă parte în plină proprietate soțului supraviețuitor care vine la moștenire în concurs cu descendenții. Astfel, păstrând aceeași proporție ca în dreptul pozitiv, soțul supraviețuitor va culege $\frac{1}{4}$ din suma de bani existentă la data decesului defunctului, restul revenind descendenților.

De asemenea, am constatat că problema încălcării rezervei succesoriale a moștenitorilor din prima clasă prin adoptarea uzufructului este doar aparentă. Pentru argumentarea poziției, am formulat două argumente principale. În primul rând, rezerva succesorală devine incidentă în materia devoluțiunii testamentare sau/și donative, însă intenția noastră este de a transmite uzufructul soțului supraviețuitor în cadrul moștenirii legale. În al doilea rând, protejarea

moștenitorilor rezervatari se înfăptuiește atât prin alocarea în plină proprietate a drepturilor succesoriale care au ca obiect bunuri fungibile, cât și prin voința defunctului, exprimată în consimțirea unor liberalități în favoarea acestora.

Având o viziune de ansamblu asupra poziției soțului supraviețuitor în cadrul familiei și al moștenirii legale, precum și în considerarea abordării din alte sisteme de drept care au constituit un model pentru legiuitorul român, am concluzionat că se impune excluderea partenerului rămas în viață din categoria moștenitorilor rezervatari, când acesta este chemat la moștenire în concurs cu descendenții defunctului.

La o privire concluzivă, literatura de specialitate a semnalat diverse inconveniente care se pot imputa dreptului real de uzufruct. În analiza noastră am tratat fiecare neajuns al uzufructului și am argumentat lipsa de temeinicie a aspectelor negative reproșate acestuia. În acest sens, am proiectat și conturat noțiunea de punte de legătură. Apoi, am identificat și explicat conținutul, precum și fiziologia elementelor care formează structura punților de legătură existente între sfera drepturilor și a obligațiilor titularilor uzufructului, respectiv a nudei proprietăți. Comunitatea de interes prezentă între moștenitori, alături de mecanismele economice și juridice incidente reglează în mod eficient raporturile dintre protagoniștii scenei dreptului succesoral.

Summa summarum, din perspectiva noastră și pentru toate argumentele prezentate, stabilirea naturii juridice în uzufruct a dreptului de moștenire al soțului supraviețuitor, când acesta vine la succesiunea legală în concurs cu prima clasă de moștenitori, reprezintă o alegere adaptată societății românești contemporane și viabilă din perspectivă economică și juridică.